DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2021 GRUODŽIO 11 D. NR. 45 (97)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Belaukiant tyliosios prasmės

Žiemos kelias. Efoto.lt nuotr.

Kai pasižiūriu į dabartinį savo gyvenimą, šiaip jau tikrai neskurdų, o kartais – netgi pertekliaus pilną, kartais užplūsta nuostaba, sumišusi su nejaukia baime. Taip atsitinka turbūt dėl to, kad dar aiškiai prisimenu itin kuklias savo vaikystės Kūčias, kai ant šienu apkloto virtuvės stalo močiutė padėdavo skardinę žuvies konservų, tetos namuose keptų kūčiukų (vadindavome juos „parpeliukais") ir avižinio kisieliaus, rūgštaus ir, kaip man tada atrodė, labai neskanaus. Ir, žinoma, plotkelė. O ar kas daugiau būdavo ant stalo – nebeprisimenu. Bet patiekalų gausa jis tikrai nesipuikavo.

Kita vertus, nebuvo nė šv. Kalėdų – šitas laikotarpis buvo tuščias ir plynas. Lyg vakuumas. Juodas tarpas tarp senųjų ir naujųjų metų. Laiko intervalas, kurį reikėjo peršokti. Kurį reikėjo užmiršti. Ištrinti iš atminties. Kitaip tariant, susiaurinti laiką. Nes Kristaus gimimo dienos turėjo nebelikti. Kaip ir paties Viešpaties malonės. Dievo valios. Trapaus žmogaus šventumo.

Kai nelabai seniai nugirdau vienos ponios eurokomisarės pasiūlymą atsisakyti žodžio „Kalėdos" (apie priedėlį „šventos" jau nė nekalbu), pamaniau, kad laikas mįslingai susiaurėjo ir mano vaikystės būsenos pamažu grįžta atgal. Daug dalykų, kuriuos maniausi užmiršusi, grįžta. Komjaunuoliškas entuziazmas, visokios kvailos iniciatyvos, kurios nieko nelemia ir niekam nėra nei įdomios, nei naudingos. Ekranuose, portaluose, netgi visuomeniniuose ir kultūriniuose susibūrimuose vėl pasigirsta kalbėjimo maniera, kurią dar neblogai prisimenu – kai daug ir gražiai kalbama, o nieko nepasakoma.

Ir iš visų pakampių ima lįsti absurdas, apsimetęs lyg tai humoru, lyg dar kažkuo. Tarsi ir norisi iš to juoktis, bet kažkodėl neišeina. Nes aš *prisimenu*. Prisimenu šio absurdo intonaciją. Ir mane nuo šito prisiminimo krato šiurpas.

Tų, kurie to neprisimena, šiurpas nekrato. Ir negali jų dėl to kaltinti. Tik su liūdesiu suvoki, kad supras tai, tik pasiekę savo brandos amžių. Nes žmogui nepakeliama viską prisiminti. Tai per didelė našta. Tai suprasdama, gailiuosi tik to, kad nerasdami vieni su kitais bendros kalbos (jauni – su senais, protingi – su nelabai protingais, teisieji – su nusidėjėliais, tyrieji – su sąmokslininkais), kaltiname dėl to vieni kitus, o ne tai, kas mus iš tiesų skaldo ir kiršina.

Blaise Pascalis rašė, kad žmogus gimsta nuodėmingas, bet niekas to nemoko, tik krikščionybė, ir todėl visos filosofijos nenurodo kelio į tiesą. Šiuolaikinis žmogus, kuris nelinkęs prisiminti, kuriam nesvarbi istorija ir kuris nesimoko iš praeities, pasaulio centru yra tapęs pats, išstumdamas ir metafiziką, ir filosofiją. Todėl ir žodis „nuodėmė" jam nieko nebereiškia. Kaip metafizikos objektas. Kaip literatūrinė teksto puošmena ar koks nereikšmingas simbolis – taip, tą jis gali reikšti.

Bet jeigu kam nors kyla noras užmarštin nugramzdinti žodį „Kalėdos", ar tai neliudija, kad ir einame užmaršties link?.. Kas galėtų pasakyti, kad pasipiktinusieji eurokomisarės pasiūlymu gynė Kalėdų šventumą?.. Gal tai buvo vartotojo pasipiktinimas – gal jam pasidingojo, kad taip bus uždraudžiamos ir visos kalėdinės pramogos, akcijos ir visa kita?..

Adventas dabar vis dėlto. Laikas, kai gali visa tai apmąstyti. Kodėl tu lauki, ko lauki, kokios prasmės tikiesi. Ką prisimeni ir ko geriau neprisimintum...

Renata Šerelytė

Vaikystės priemiesčio peizažas

skambi žiema sprangus žiemos dangus
prieš vakarą nubunda sąvartynuos
laukinės katės kruvinom krūtinėm
ir kaip vėduoklę išskečia nagus

kiek tolėliau – miškelis sidabru
ir šalto stiklo šukėmis išpuoštas
keliukas vaikas einantis skubriu
žingsniu pro spengiančio pušyno puokštes

staiga tankmėj nematomas kažkas
bauginantis kaip ūkesys pelėdos
atsimuša į traškančias šakas
ir nukrenta į šiltą kiškio pėdą

Donaldas Kajokas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Belaukiant tyliosios prasmės • **2-as psl. Algis Norvilas: ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas.** Kalbino Gediminas Mikelaitis • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Garsios giminės gijos, įsipynusios į Istorijos audinį • **5-as psl. Viltarė Platzner: „Istorija nėra vien apie karus ir karalius".** Kalbina Laimutė Adomavičienė • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Kaune – galimybė pamatyti garsiojo dailininko Marco Chagallo kūrinius • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Paviljono knygų savaitgalis • **8-as psl. Ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas (tęsinys)**

Kitame numeryje: Jundos Vaitkės romanas „Emigrantės" • Aldona Ruseckaitė: „Išrašyti šviesų vardą"...

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Algis Norvilas: ant rankų išvežtoji karta ir likimo laikas

Algis (Algimantas) Norvilas (gimė Švėkšnoje, dabar Šilutės rajonas) – psichologijos profesorius, visuomenės veikėjas. 1964 m. bakalauro laipsniu baigė Loyolos universitetą Čikagoje. Vėliau studijavo eksperimentinę psichologiją St. Louiso universitete. 1970 m. apgynė psichologijos mokslų daktaro laipsnį. Studijas dar tęsė Toronto un-te Kanadoje. Nuo 1968 m. dėsto psichologiją Šv. Ksavero un-te Čikagoje. Lietuvių katalikų mokslo akademijos narys (nuo 1973 m.). Aktyviai veikia Ateitininkų federacijoje: 1983 m. tarybos narys, 1985–1989 m. – pirmininkas, 1997–2000 m. Ateitininkų sendraugių sąjungos valdybos pirmininkas, 1979–1997 m. vadovavo „Ateities" leidyklai. 1972 m. pirmininkavo II Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso Programos komisijai. Lituanistikos instituto (1985–1987 m. jo prezidiumo) narys. Vytauto Didžiojo universiteto Atkuriamojo senato narys 1989 m. Pirmosios 2002 m. ir vėliau vykusių Pasaulio lietuvių psichologų konferencijų rengimo komitetų narys. Išleido knygą „Tauta, kalba ir tapatybė" (Vilnius, 2012). Jau daugelį metų yra „Draugo" fondo tarybos narys. Vedė Jūratę Juozevičiūtę (prezidento Aleksandro Stulginskio anūkę), užaugino dukrą ir tris sūnus.

Kalbino **Gediminas Mikelaitis**

Jaunučių ateitininkų stovyklos štabas Dainavos stovyklavietėje ant liepto prie Spyglio ežero 8-ame dešimtmetyje. Iš d.: pirmoje eilėje – Augustinas Idzelis, Violeta Čižauskaitė, Jūra Gailiušytė, Ramunė Juozevičiūtė, septintas su kaklaraščiu dainavimo mokytojas Faustas Strolia, antroje eilėje – kapelionas kun. Jonas Raibužis SJ, trečias stovi komendantas Stasys Rudys, eilės gale – Algis Norvilas

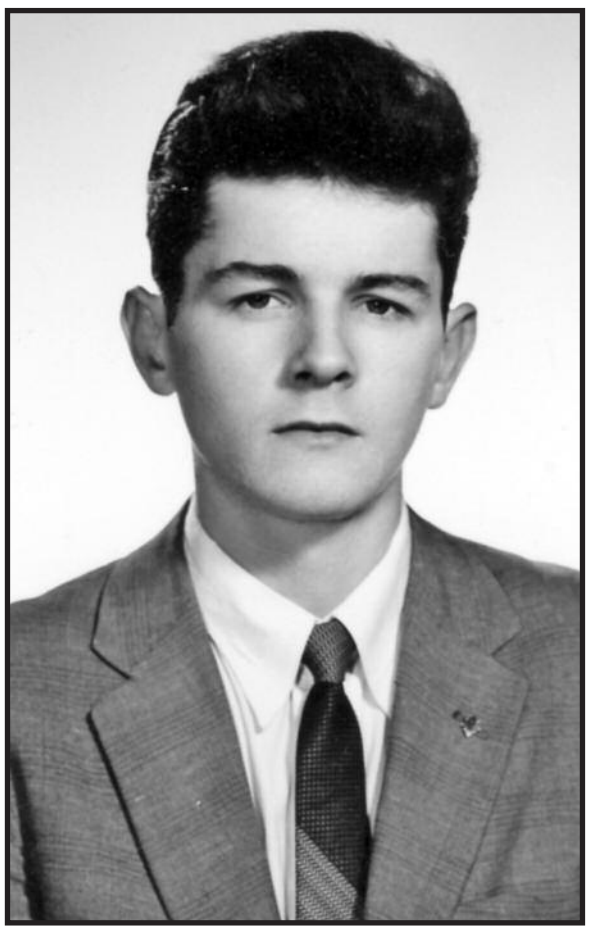

Pradedant studijuoti 1964 m. – Algis Norvilas su ateitininkų ženkleliu atlape

Gimėte Švėkšnoje, buvusiame valsčiaus ir apskrities centre (dabar Šilutės rajone). Ar prisimenate savo vaikystės miestelį?

Taip, gimiau pačiame Švėkšnos miestelyje 1941 m. vokiečių okupacijos metu. Deja, iš tų kelerių metų, praleistų Švėkšnoje, nieko neprisimenu. Tiesiog buvau per jaunas prisiminti – dar neturėjau nė trejų metų, kai šeima jau traukėsi iš Lietuvos. Mano ankstyviausi jaunystės prisiminimai prasideda nuo Vokietijos Rebdorfo DP stovyklos prie Eichstätto. Prisiminimų iš to laikotarpio nemažai, tačiau jie tėra epizodinio pobūdžio. Prisimenu, kaip gerasis Arvydas Barzdukas mane užsikėlęs ant pečių kalnan nešė į skautų laužą. Prisimenu, vieną kartą skautams susirinkus prie laužo, vadovai blaškėsi, neturėjo su kuo laužą uždegti. Kreipėsi į visus, ar kas turėtų degtuką. Taip pasitaikė, kad aš vienintelis turėjau tą vieną degtuką, su kuriuo pavyko laužą uždegti. Vienai kitai dienai Norviliukas buvo tapęs Rebdorfo skautų, o gal ir visos stovyklos herojumi.

Prašome papasakoti, kokia buvo Jūsų šeima, kas buvo Jūsų tėveliai? Kodėl jie nusprendė pasitraukti į Vakarus? Ar giminėje buvo partizanų, laisvės kovotojų?

Povilo ir Onos (Ūselytės) Norvilų šeima buvo gausi. Augome dvi seserys ir penki broliai. Kaip tėvai įstengė karo sąlygomis mus septynis turėti, man ir dabar dar sunku suvokti. Du gimė Lietuvoje, du Vokietijoje ir trys Amerikoje. Tačiau tarp dipukų gausių šeimų pasitaikydavo: Valaičiai, Bičiūnai, Pauliukoniai, Sidriai ir kitos. Mes patys su Jūrate keturis užauginome.

Tėveliai kilę ir sodžiaus. Norvilų sodyba buvo į šiaurės rytus nuo Švėkšnos. Jį šeima įsigijo dėka tėvelio vyresnio brolio Stasio, kuris tarnavo savanoriu nepriklausomybės kovose. Per žemės reformą, dalinant grafams Plateriams priklausiusį Gedminaičių dvarą, dėdei buvo duotas sklypas visai arti Graumenos upelio. Ūselių gyvenvietė buvo Kekališkės kaime, kuris stovėjo į pietus nuo Švėkšnos, visai arti Klaipėdos krašto sienos. Tėveliai tik kabinosi į gyvenimą bolševikams pirmą kartą okupavus Lietuvą. Jie jokių ypatingų mokslų nebuvo baigę, net gimnazijos nebuvo lankę. Tėvelis buvo savamokslis, labai apsiskaitęs. Atvykęs į Ameriką, kaip daugelis jo kartos bendraamžių, dirbo paprastą fizinį darbą. Jei koks lietuvis įsidarbindavo kur geresnėje vietoje, tuojau kviesdavosi kitus. Tarp kartu dirbusių yra minėjęs Joną Žadeikį, Vincą Liulevičių, Henriką Radauską, Jurgį Matusevičių ir kitus. Išėjęs į pensiją jis dar daug metų darbavosi „Draugo" spaustuvėje kartu su Jonu Kupriu padėdamas jam paruošti fotografijas spausdinimui.

Iš pradžių mama taip pat dirbo fizinį darbą. Pamažu ji perėjo prie šeimininkavimo. Švč. Jėzaus Širdies kongregacijos seserų vadovaujamoje mergaičių žemės ūkio mokykloje Antalieptėje ji buvo laimingai įsigijusi kulinarijos specialybę. Mama aiškiai turėjo nepaprastą kulinarės talentą. Nesistebėčiau, jei vienu metu tarp Amerikos lietuvių dipukų savo šeimininkavimo dėka ji buvo tapusi labiausiai žinoma moteris. Buvo toks pasakymas: „Kas nepažįsta Norvilienės?" Ją pažinojo ir senimas, ir per šeimininkavimą vasaros stovyklose jaunimas. Visai neseniai vienas sutiktas jaunesnis žmogus prasitarė: turėti Norvilienę kaip šeimininkę buvo prestižo ir pasididžiavimo reikalas. Aišku, jaunystės metais man tėvai, kaip manau daugeliui, niekuo neišsiskyrė. Jie atrodė kaip daugumos kitų aplink gyvenančių lietuvių šeimų tėvai: susipratę Lietuvos patriotai ir sąmoningi katalikai. Kai tėveliai susieidavo su draugais ir pažįstamais, ypač tarp vyrų, kalbos vis sukdavosi apie dvi temas: baisaus rusiško komunizmo nešamą nelaimę Lietuvai ir nevykėlę Ameriką, nesugebėjusią Lietuvą nuo komunizmo apsaugoti ir vis dar neįstengiančią jo sunaikinti. Namuose buvo skaitomas „Draugo" laikraštis, „Aidų", „Laiškų lietuviams", „Eglutės" ir kiti žurnalai. Jėzuitų statyto Jaunimo centro ir Švč. M. Marijos Gimimo bažnyčios prieangiuose tėvų vardai įrašyti tarp stambių aukotojų. Nepaisant visų sukrėtimų, kuriuos jiems teko patirti, nesakyčiau, kad jie būtų buvę traumuoti. Manau, gilaus tikėjimo dėka jie kažkaip sugebėjo visas negandas priimti ir perkeisti. Abu tėvai nugyveno prasmingą ir ilgą gyvenimą, mama be kelių mėnesių pasiekė beveik 100 metų.

Pasitraukimo iš Lietuvos tikslių priežasčių neteko aiškintis. Tačiau iš bendrų kalbų ir pasisakymų buvo galima suprasti, kad pagrindinė pasitraukimo priežastis buvo bolševikų nešama mirtis. Apskritai jiems pirmasis bolševikmetis buvo ypač klaikus ir juos nepaprastai sukrėtė masiški žmonių išvežimai birželio mėnesį. Staiga iš po nakties dingdavo ištisos jiems pažįstamų žmonių šeimos. Nesistebėčiau, jei prisidėjo ir masinė psichozė, matant pro Švėkšną, paribio miestelį, važiuojant virtines vežimų su žmonėmis, bėgančiais nuo artėjančios raudonosios armijos. Tačiau, kaip dažnai prisiminimuose esu skaitęs, mintis buvo, jog pasitraukimas yra laikinas. Rusų armija kur nors bus sumušta ir bus galima tėvynėn sugrįžti. Mama pasakojo, kad jos tėvai kalbino anūkus pas juos palikti, kam veztis į tokią pavojingą kelionę. Iš tiesų, trys Norvilų broliai gana vėlai pradėjo trauktis. Jų buvo vienas iš paskutinių vežimų, praleistų važiuoti per Rusnės tiltą, kurį vokiečiai netrukus susprogdino, norėdami prilaikyti rusų veržimąsi į Prūsiją. Taip Prūsijos ir Vokietijos keliais ir prasidėjo nuotykių pilna kelionė, kuri užsibaigė Rebdorfo kaime, Bavarijoje, kur buvusiame vienuolyne steigėsi lietuvių pabėgėlių stovykla.

Tiesiogine prasme tarp artimų giminių partizanų nebūta. Tačiau Norvilų šeima su partizanais artimai susijusi ir dėl jų šelpimo skaudžiai nukentėjusi. Trims broliams pasitraukus, ūkyje liko senyvi tėvai su dviem sūnumis – vyriausiu Stasiu ir jauniausiu Domu. Kas po to nutiko Norvilams, sužinojome daug vėliau per vieną jų kaimyną Vytautą Būtvytį. Pasirodo, Norvilai, tikriausiai tarpininkaujant dėdei Stasiui, savo ūkyje priglausdavo partizanus. Jiems sudarydavo sąlygas, kada reikėdavo, ūkyje apsistoti ir pernakvoti. Šiuos partizanų apsilankymus, be abejo, matydavo pas Norvilus dirbusi pagalbininkė ir įtariama, kad ji apie tai papasakojo vienam savo draugui stribui. Lyg viską žinodami, staiga ankstyvą 1945 m. liepos 25 dienos rytą NKVD ir stribai sodybą apsupo. Užlipę ant tvarto NKVD'istai rado tris miegančius partizanus ir juos vietoje sušaudė: Joną Andrijauską iš Labatmedžių kaimo, Leoną Kisielių ir Pečiulį. Netrukus po šio įvykio visa Norvilų šeima buvo ištremta. Senelis Antanas mirė pakeliui

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

į Sibirą. Ešelonui kažkur sustojus surinkti mirusius, jis su tuo pat metu mirusiu kūdikiu buvo užkastas vienoje duobėje šalia geležinkelio. Močiutė Barbora mirė tremtyje. Jos kaulai iš Sibiro buvo parvežti po nepriklausomybės atkūrimo ir Švėkšnoje palaidoti šalia iš tremties sugrįžusio jauniausio sūnaus Domo. Dėdei Stasiui, dalyvavusiam Vorkutos sukilime, nebuvo leista sugrįžti į Švėkšną. Jis apsigyveno Stakliškėse, kur mirė ir yra palaidotas to miestelio kapinėse. Taigi savo likimu Švėkšnos Norvilų šeima jungiasi prie daugelio kitų Lietuvos šeimų, kurias bolševikams pavyko visiškai sunaikinti.

Koks buvo atvykimas ir įsikūrimas JAV, kur iš pradžių gyvenote ir mokėtės?

Tas įsikūrimo JAV kelias nebuvo lengvas. Dar aš pats prisimenu, jog gavus leidimą važiuoti į Ameriką, pirma teko vykti į pereinamą stovyklą, kur buvo atliekami visokiausi sveikatos ir kiti patikrinimai. Šeimai juos sėkmingai atlikus 1949 m. pavasarį laivu „Generolas Sturgis" išplaukėme į Ameriką. Tačiau mūsų laivas plaukė ne į New Yorką, kaip dauguma darydavo, o tiesiai į New Orleans miestą Amerikos pietuose. Kodėl taip buvo, man paaiškėjo daug vėliau. Pasirodo, vadinamuosius afideivitus (kvietimus atvykti į Ameriką) buvo sudariusi su pirmąją banga į Ameriką atvykusi teta Marcijona Ūselytė-Dirgėlienė. Ji ir vyras Čikagoje praturtėjo ir Hollywoodo miestelyje Californijoje buvo įsigiję didžiausią daugiabutį pastatą. Pasiūlyta, kad tėvelis ten bus apgyvendintas kaip prižiūrėtojas. Taigi iš New Orleans turėjome traukiniu važiuoti į saulėtąją Californiją. Deja, ta kelionė neįvyko. Pasirodo, teta sužinojusi, kad esame keturi vaikai ir mama dar laukiasi penktojo, staiga mūsų pabūgo ir, kaip amerikiečiai sako, pašalo kojas (got cold feet). Skambino savo broliui Čarliui (Charlie) Ūseliui (jei neklystu, Čarliu tapdavo Kazimieras), kad mus pasiimtų pas save į Čikagą. Tad užuot patraukęs į vakarus, mūsų traukinys pasuko tiesiai į šiaurę, Čikagos link.

Dėdė Čikagoje turėjo karčiamą (saliūną) vadinamojoje 18-tos gatvės kolonijoje Halstead ir Cermak gatvių sankryžoje. Tas namas dabar jau yra nugriautas. Dėdė mums davė vieną kambarį antrame aukšte, o tėvuką – praktiškai abstinentą – pastatė darbuotis prie baro, pilstyti klientams gėrimus. Karčiamos antras aukštas, kuriame gyvenome, buvo visiškas žiurkynas. Mama pasakojo, kad kartais naktimis turėdavo žiurkes nubaidyti, kad mažesniems vaikams neįkąstų. Aš pats gulėjau koridoriuje ir dar pro miglą prisimenu, jog naktimis svirduliuodami praeidavo klientai, pakeliui į kokio nors kambario laisvą lovą išsipagirioti. Tėvai iš karto suprato, kad pas dėdę gyventi negalima. Jie tuoj pradėjo dairytis kitos gyvenamosios vietos ir po kelių savaičių išsikraustėme į netoli esančią garsią lietuvių koloniją Bridgeportą. Ten apsigyvenome trijų kambarių butelyje rūsyje. Bet ir čia netrukus užklupo bėdos. Šeimininkams lietuviams nepatiko, kad tiek daug vaikų ir triukšmo. Pradėjo reikalauti, kad išeitume, net pasamdė advokatą. Tuo metu Amerikoje buvo didelis gyvenamosios erdvės trūkumas, o gausesnes šeimas retai kas norėdavo priimti.

Tėvai teisingai nusprendė – reikia pirkti nuosavą namą. Jų pirmasis rūpestis: iš kur surinkti pakankamai pinigų įmokėjimui. Dėl pinigų paskolinimo daugiausia kreipėsi į Rebdorfo rato pažįstamus, kurių nemažai buvo į Čikagą atvykę ir ne vienas spėjęs kiek į gyvenimą įsikabinti. Bet ir čia kuriozų pasitaikydavo. Jau daug vėliau mama mėgdavo su juoku pasakoti, kaip vieni žmonės paskolindavo šimtinę dolerių, bet, matyt, pabijoję, kad tų pinigų daugiau nebematys, po savaitės ateidavo prašyti, jog šimtinę grąžintų. Vėl tėvams rūpestis, vėl reikia suktis. Kiek žinau, surinktus iš žmonių pinigėlius jie labai greitai grąžino. Svarbiausia tėvams pavyko įsigyti nuosavą namą Brighton Parko apylinkėje, visai arti lietuvių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo parapijos. Nuo tada prasidėjo mūsų šeimos pastovesnis gyvenimas. Su sesute Gražina pradėjome lankyti arti esančią Nekaltojo Prasidėjimo parapinę mokyklą, aš pats pradėjau suktis lietuviukų dipukų rate. Geriausi mano draugai buvo broliai Rimas ir Stasys Rudžiai. Prisimenu, mėgdavome žaisti gaudynes dviračiais. Arūnas Liulevičius mane pasiimdavo ant dviračio, o Rimas ir Stasys mus gaudydavo po Brighton Parko rajoną.

Du moksleiviai Dainavoje prie šachmatų lentos apie 1962 m.: Algis Norvilas (k.) ir Augustinas Idzelis

Kodėl pasirinkote studijuoti psichologiją? Ir studijas tęsėte keliuose universitetuose? Kokia buvo Jūsų disertacijos tema? Kokius dalykus vėliau labiausiai tyrinėjote psichologijoje?

Esu vienas iš tų, kuris į universitetą atėjo be aiškaus studijų plano. Iš pradžių net galvojau studijuoti chemiją. Tačiau man smalsumą vis kėlė minties pasaulis. Studijuoti pradėjau Loyolos universitete Čikagoje. Jau per pirmuosius psichologijos kursus pamačiau, kad psichologija tiria ir bando paaiškinti mane dominančius dalykus: kaip suvokiamas pasaulis, kaip veikia atmintis, kaip išmokstame (įsisaviname) patirtus dalykus. Taip ir pasukau į psichologijos mokslus. Reikėtų čia pastebėti, kad tuometinė psichologija dalinosi į dvi šakas: klinikinę, daugiau pritaikomąją ar, kaip sakome, minkštąją psichologiją ir eksperimentinę, labiau pabrėžiančią mokslinį griežtumą, psichologiją. Mano pasirinktas kelias vedė į eksperimentinę psichologiją.

Tolesnėms eksperimentinės psichologijos studijoms pasirinkau St. Louiso universitetą, kur eksperimentinės psichologijos srityje vyravo vadinamoji „verbal learning" (žodinės medžiagos mokymasis) tyrimų tradicija, kilusi iš psichologijos pradininko Hermanno Ebbinghauso. Mano disertacijos tema kaip tik atėjo iš tos tradicijos. Tyriau klausimą: ar sintaksė galimai turi kokį nors savitą poveikį, įsisavinant žodinę medžiagą? Palikę techniškus dalykus pašalyje, įsivaizduokite, kad rašomosios kalbos sakinys, kaip koks tortas, susideda iš keleto sluoksnių. Apačioje yra raidės, antrame sluoksnyje – reikšmę turintys raidžių junginiai (žodžiai), trečiame – žodžius sujungianti sandara (sintaksė), o viršutiniame – bendra sakinio prasmė. Norint nustatyti galimą sintaksės poveikį, aišku, reikėjo pašalinti antrą (reikšmės) ir ketvirtą (prasmės) sluoksnius. Taip padariau palikdamas raidžių darinius, susidedančius iš vadinamųjų bereikšmių skiemenų (*nonsense syllables*) ir sintaksę. Šie raidžių dariniai buvo pateikti tyrimo dalyviams išmokti, kur vienoje grupėje sintaksė buvo matoma, o kitoje užslėpta. Atrasta, kad ten, kur sintaksė buvo įvesta, dalyviai daug greičiau sugebėdavo pateiktus raidžių darinius išmokti. Gavęs daktaro laipsnį po kiek laiko vykau pas garsųjį estų kilmės psichologą Endelį Tulvingą atlikti vadinamąsias postdoktorantūros studijas Toronto universitete, Kanadoje. Mano srities specialybės pavadinimas jau tada buvo pradėjęs keistis: „žodinės medžiagos mokymasis" jau buvo įgavęs platesnės apimties pavadinimą Human learning and memory, lietuviškai „Žmogaus mokymasis ir atmintis". Bendraudamas su E. Tulvingu pakreipiau tyrimus į psicholingvistikos pusę. Pradėjome tirti, koks yra dvikalbio asmens dviejų kalbų santykis. Šie tyrimai gerokai praplėtė mano metodologijos žinias.

Dar prieš įgydamas daktaro laipsnį įsidarbinau Šv. Ksavero kolegijoje, vėliau universitete, Čikagoje. Šis universitetas labiau pabrėžė mokymą negu tyrimus. Tačiau, kiek laikas ir sąlygos leisdavo, stengiausi tyrimus vykdyti. Svarbiausia mano tyrimų ir studijų linkmė išryškėjo man dalyvaujant lietuviškame gyvenime. Čia svarbų vaidmenį suvaidino Vincas Bartusevičius. Žinodamas, kad domiuosi dvikalbystės klausimais, V. Bartusevičius mane pakvietė skaityti vieną pagrindinių paskaitų tema: „Dvikalbiškumas: palaima ar prakeikimas?" IV Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso Studijų dienose, kurios vyko Altenberge, Vakarų Vokietijoje 1979 metais. Paskaita susilaukė labai daug dėmesio ir sukėlė plačias diskusijas. Netrukus šią paskaitą Romas Sakadolskis savo nuožiūra išleido kaip atskirą brošiūrą. Matydamas tokį didelį susidomėjimą tautybės klausimais, nusprendžiau dar labiau tirti ir studijuoti tautybę liečiančius dalykus: kalbą, tautinę sąmonę, tautos išlikimą išeivijoje veikiančius veiksnius ir kt. Susidariusius straipsnius ir rašinius galop patalpinau savo knygoje „Tauta, kalba ir tapatybė", kurios pirmoji laida pasirodė 2012 metais. Be su tautybe susijusių studijų, taip pat tyriau ir atminties dalykus.

Ar bendravote su žymiais psichologais lietuviais: Vytautu Bieliausku, Justinu Pikūnu, kun. Antanu Paškumi, kun. Kęstučiu Trimaku? Kuris (ar kurie) iš jų Jums darė didžiausią poveikį?

Prie jūsų minėtų vyresnės kartos psichologų dar pridėčiau Iną Užgirienę, Romualdą Kriaučiūną, Vytautą Vygantą, Vytautą Černių. Taip, juos visus pažinojau ir su jais visais teko bendrauti. Tačiau šis bendravimas buvo labiau koleginis negu profesinis. Mat visi jie priklausė psichologijos sritims, kurios buvo daugiau taikomojo ar, kaip sakoma, minkštesniojo (soft) pobūdžio, palyginti su mano griežtuoju eksperimentalizmu. Profesiniu atžvilgiu, galima sakyti, man teko būti vienišiumi. Kita vertus, ta pati mokslo sritis mus jungė kaip kolegas. Tą koleginį bendravimą labiausiai saistė atstumas. Iš jų vienas kun. K. Trimakas gyveno Čikagos apylinkėje, tai su juo turėjau galimybę daugiausia bendrauti. Visada buvo malonu susieiti ir pasikalbėti su kun. A. Paškumi, kai jis lankydavosi pas savo brolį Čikagoje. J. Pikūną turėdavau progos sutikti Dainavos stovyklavietėje prie Detroito. Jis gana anksti man buvo pavyzdys asmens, kuris sugebėjo derinti profesoriaus pareigas su veikla lietuviškame gyvenime. Kitus sutikdavau tik protarpiais įvairių suvažiavimų ir konferencijų metu. Iš jų visų tik R. Kriaučiūnas dar yra tarp gyvųjų. Dabar prisimindamas šiuos buvusius bičiulius, galiu drąsiai sakyti, kad jie visi buvo labai malonūs ir aukštos kultūros žmonės.

Brigthon Parko Ateitininkų Marijos kuopos nariai Marijos gimnazijos aikštėje pasiruošę dalyvauti Šiluvos Marijos atlaidų eisenoje apie 1958 m. Iš d.: Jonas Šalčius, kuopos vėliavą laiko Juozas Radvilavičius, už jo matyti Viktorija Binkytė, Algis Norvilas, su tamsiu švarkeliu Sigutė Gryžaitė, šonu stovi Audronė Garbenytė.

Nukelta į 8 psl.

Garsios giminės gijos, įsipynusios į Istorijos audinį

Astrida Petraitytė

Jindřich Mann. Praha, iki pareikalavimo. – Iš čekų kalbos vertė Vytas Dekšnys. – V: Sofoklis, 2021

Nidoje jau daugiau nei du dešimtmečius rengiamas Thomo Manno festivalis, nors ėmęsis nagrinėti globalesnes temas (nei šio Nobelio literatūros premijos laureato kūryba ir gyvenimas), vis dėlto vieną dieną skiria vienam ar kitam manianos puslapiui. Liepą kiek ilgiau nei savaitę trunkantis festivalis būtinai apima ir 16-ąją, vadinamą „Thomo Manno namelio gimtadieniu" – mat būtent tą 1930-ųjų dieną Rašytojas su šeima pirmąkart atvyko į savo naujai pastatytą vasarnamį. Čia, rašydamas romaną „Juozapas ir jo broliai", praleido dar porą vasarų (Hitleriui atėjus į valdžią, emigravo, Nidoje nebesilankė).

Suprantama, „gimtadienis" dažniausiai skiriamas pačiam Thomui Mannui, jo šeimai. Vis dėlto nepamirštamas ir jo brolis Heinrichas, taip pat rašytojas. Prieš porą metų buvo proga patirti netikėtą šio rašytojo palikuonių giją – čekišką: Thomo Manno „namelio" (dabar – jo vardo muziejus ir kultūros centras) verandoje festivalio publikai ištrauką iš autobiografinės knygos „Prag, poste restante" skaitė jo anūkas Jindřich Mann; skaitė originalo – vokiečių kalba, mes turėjome „darbinį" lietuvišką skaitomo fragmento vertimą.

Ir autoriaus šeimos likimo vingiai, ir lengvas, humoru „pagardintas" pasakojimo stilius suintrigavo, tad lietuvių kalba pasirodžiusią knygą „Praha, iki pareikalavimo" rūpėjo perskaityti.

Iš anotacijų ant galinio knygos viršelio sužinome, kad autorius (beje, Jindřich – čekoslovakiškas Heinricho atitikmuo) yra gimęs komunistinėje Čekoslovakijoje penktajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje.

Galima sakyti, jog tai – romanisto knyga (nors, regis, autorius labiau žinomas kaip televizijos režisierius). Ir fragmentinė, koliažinė pasakojimo struktūra, nesilaikant chronologinio nuoseklumo, ir fantazijos pliūpsniai, metaforomis turtinga kalba šį kūrinį įrašo ne tik į (auto)biografinių pasakojimų, bet ir į grožinės literatūros žanrą. Vis dėlto ši knyga – ir svarbus Čekoslovakijos istorijos liudijimas (dar iki šalies skilimo į Čekiją ir Slovakiją).

Praha, visa Čekoslovakija, galima sakyti, kiek netikėtai istorinių (ne)atsitiktinumų dėka tapo tokia svarbi autoriaus (būsimiems) tėvams, jo paties gimtąja šalimi.

Sužinome, kad Prahoje pokariu gimusiam Jindřichui garsiąją pavardę suteikė mama, ji, Leonie, buvo Heinricho Manno dukra, gimusi Miunchene; ir ištekėjusi išlaikė mergautinę pavardę, pagal čekoslovakišką tradiciją – Mannová.

Iš tėvų sūnus „socialistinės" savo vaikystės ir paauglystės metais nedaug teišgirdo apie jų ankstesnį gyvenimą, artimųjų likimus. Rašant knygą prireikė ir istorinių tyrimų, archyvinių studijų, ir pasirausimo po išlikusius

Jindrich Mann Vysbadene. Nuotrauka iš interneto

šeimos popierius. Štai iš vieno seno laiško autorius patyrė, kad mama prieš santuoką su jo tėvu jau buvo kartą ištekėjusi, visai trumpai – regis, už avantiūristiškos asmenybės. „Prieš pat karą, 1939-aisiais, ištekėjau už dr. Aschermanno. Buvome savaitę susituokę, kai jis išvyko į Ameriką, ir nuo tada nieko apie jį negirdėjau. Dabar ištekėjau antrą kartą už Prahos radijo žinių tarnybos redaktoriaus Ludvíko Aškenazio. Esu labai, labai laiminga" (p. 250).

Jindřicho (ir jo brolio) vaikystės metais tėvas buvo gana garsus rašytojas, regis, labiausiai mėgęs kurti pasakas, rašęs puikiu čekų kalbos stiliumi. Katalikiškoje (nepaisant ateistinio „naujų laikų" vajaus) Prahoje tėvai – tėvas žydas, mama pagal motiną taip pat žydė, bet sava valia (susivilioiusi gražia Konfirmacijos ceremonija) tapusi protestante – savo sūnui jokių religinių nuostatų nediegė.

Autorius pripažįsta: šeima buvo palankesnėje nei dauguma šalies piliečių situacijoje – tėvas priklausė Komunistų partijai. Bet jis negaili ironijos, kalbėdamas apie Čekoslovakijos „Partiją ir vyriausybę" – tai „dvyniai, toks dvigalvis šauklys – viena galva kvailesnė už kitą" (p. 74). Mums, sovietijoje augusiems, atsišauks pažįstamos (ar bent išaiškėjusios jau Nepriklausomybės laikais) realijos, tarkim, informatoriai (mūsuose dažniau ne taip mandagiai vadinti „stukačiais", matyt, ir pačioje Rusijoje įprastu niekinamu įvardijimu: „stučat'" – belsti). Autorius nurodo buvus oficialius etatinius ir slaptus etatinius informatorius, nepamiršdamas, jog „buvo ir slaptieji informatoriai prieš savo valią" (p. 117). Net sutrikdo žinia apie begalę nuteistųjų (žinia, ne kriminalinių) – šalyje, kuri mūsų laikyta kur kas laisvesne nei „penkiolikos brolškų respublikų sąjunga". Štai: „net aš, niekad tuo nesidomėjęs ir likimo niekad nepriverstas su tuo susidurti, pažinojau bent tris žmones, be kaltės bei įrodymų praleidusius už grotų daugybę metų" (p. 120). Neįsigilinusiems į „socialistinio lagerio" peripetijas, priimantiems – kaip šių eilučių autorė – jog nuo „išvadavimo" 1945 m. gegužę Čekoslovakijai taisykles ėmė diktuoti SSRS, matyt, teks pasidomėti apie knygoje įvardijamą 1948 m. komunistinį perversmą…

Autoriui fragmentiškai patyrus ir fragmentiškai perteikiant šeimos istoriją, mes patys galime susidėlioti dvi jo „genealoginio medžio" atšakas. Jau brandžiame amžiuje – pats stebėdamasis, kodėl tiek užtruko – autorius nuvyko ir „į Braziliją pasižiūrėti namo, kuriame užaugo mano prosenelė Julija" (p. 129); būsimoji Heinricho ir Thomo Mannų mama kartu su seserimi, broliu bei juos globojusia verge dar vaikystėje tėvo, plantatoriaus Brazilijoje, buvo išsiųsti į Europą; Julija įkurdinta mažame pensione Liubeke (taip, matyt, ir susiklostė, kad rašytojai Mannai yra gimę šiame mieste).

Heinrichas Mannas 1914 m. vedė aktorę žydaitę Mariją – dažniau vadintą Mimi – Kahnovą, gimusią 1886 m. mažame Čekijos miestelyje Časlave, prieš porą metų atvykusią Vokietijon studijuoti teatro vaidybos; 1916 m. jiems gimė dukra Leonie. Pora išsiskyrė (per 1928-ųjų Kūčias Heinrichas išsikraustė, „Mimi paliepus jam nebesirodyti", p. 205). O Marija Mann, jau Vokietijos pilietė, 1933 m. nusprendė išvykti iš Hitlerio valdomos šalies, grįžti su dukra į gimtinę, kur dar gyveno, nors ir seni, tėvai/seneliai Kahnai. „Mamytė ir močiutė Mimi atvyko į netrukus išnyksiančią užvakarykštės dienos šalį, į (šiandien) legendų gaubiamą Pirmąją Čekoslovakijos respubliką" (p. 166). Leonie jau kitais metais turėjo turbūt smagų susitikimą su tėvu Prahoje – čia 1934-aisiais vyko PEN klubo posėdis, į kurį atvyko ir Heinrichas Mannas.

Beje, Čekoslovakija pasitarnavo gausiam Mannų būriui – ir Heinrichui, taip pat Marijai Mann bei Leonie, ir Thomo Manno šeimai, pilietybės netekusiems pabėgėliams, suteikdama ne tik „teisę nuolat gyventi" – „1936-aisiais visi jau buvo čekoslovakai" (p. 200). Daugumai Mannų tai buvo tiltelis į saugesnę emigraciją, nes Čekoslovakija suteikė jiems „kelionės pasus" – tais metais Heinrichas Mannas jau buvo Nicoje, ten „kūrė (vėliau tapusį vienu garsiausių) romanų ciklą „Karaliaus Henriko IV jaunystė ir brandos metai" ir nuolat rašė straipsnius keliems prancūzų laikraščiams" (p. 201). Jo dukra Leonie net paviešėjo pas tėvą, būtų norėjusi ten likti, tad praverkė visą naktį, kai vis dėlto turėjo grįžti Prahon, pas mamą. (Heinrichas Mannas mirė 1950 m. Santa Monicoje, JAV – kai jau buvo numatęs keltis į Rytų Berlyną, „ten buvo išrinktas atkurtos Mokslų akademijos prezidentu" (p. 288). Leonie Mann paveldėjo 1958 USD ir dar įvairių daiktelių – pradedant tuščiais lagaminais, baigiant kailiniais).

Nukelta į 8 psl.

Tiems, kurie ilgisi Lietuvos ...

Fotografo Jono Dovydėno „Kiemo vartai, 1998" iš serijos „Kur bakūžė samanota"

14" x 14" neįrėmintas fotografinis atspaudas: $450
Įrėmintas su archyvinės kokybės popieriumi: $550

Pajamos, skirtos muziejaus foto archyvo išsaugojimui ir skaitmeninimui. **https://balzekasmuseum.org/dovydenas**

Balzeko muziejus

Geriausios kalėdinės dovanos, kiekvienam jūsų dovanų sąraše!

https://balzekasmuseum.org

Viltarė Platzner: „Istorija nėra vien apie karus ir karalius"

Viltarė Jasinskytė-Platzner

Viltarė Platzner (buv. Jasinskytė) – istorikė antropologė, vaikų rašytoja, debiutavusi knyga vaikams „Žygimantas Augustas ir valdovo sostas" (su Andrej Ryčkov, 2018), po metų išleidusi „Jurgis Bielinis ir mažieji knygnešiai" (2019) ir šiais metais – trečiąją knygą „Gediminas ir Vilniaus įkūrimo legenda". Autorė šiuo metu gyvena Bratislavoje.

Papasakokite, dėl kokių priežasčių 2018 m. emigravote į Slovakiją?

Esu taip vadinama meilės emigrantė. 2018 metais baigusi magistro studijas Kaune, nusprendžiau visiškai persikraustyti pas mylimąjį į Bratislavą. Taip iki dabar čia ir gyvename.

Kaip Jūsų kultūros istorijos ir antropologijos bakalauro studijos Vilniaus universitete, vėliau Vytauto Didžiojo universitete – socialinės antropologijos turi įtakos Jūsų gyvenimui?

Studijos mano gyvenime atsirado neatsitiktinai. Dar mokykloje žinojau, kad noriu studijuoti istoriją, tačiau nenorėjau studijuoti „grynos" istorijos. Taip nusprendžiau stoti į Vilniaus universitetą, į Kultūros istorijos ir antropologijos studijas. Studijuojant keitėsi mano požiūris į visuomenę, tapo lengviau suvokti, kodėl pasaulyje vyksta įvairūs procesai ir kokia svarbi yra Lietuvos bei pasaulio istorija. Rašydama bakalauro darbą, pradėjau domėtis feminizmu ir lyties klausimais – tyrinėjau Lietuvos moterų reprezentaciją istorijoje. Baigusi studijas, pradėjau dirbti Valdovų rūmų muziejuje, kur įgytas žinias galėjau pritaikyti realybėje. Čia pirmiausia pamačiau, kaip, iš tiesų, žmonės yra ištroškę žinių ir kultūros, įskaitant ir vaikus.

Supratusi, kad noriu mokytis toliau, įstojau į Socialinės antropologijos magistro studijas Vytauto Didžiojo universitete. Čia sutikau neįprastai įkvepiančių dėstytojų ir tiesiog pasinėriau į antropologiją. Nors šiuo metu nedirbu tiesiogiai su antropologija susijusio darbo, ji mane lydi kasdien. Studijos man padeda suprasti žmones, kodėl jie elgiasi vienaip ar kitaip, jos įkvėpė mane domėtis ekologine krize, padėti socialinėms mažumoms, kitaip pažvelgti į visuomenę.

Prieš trejus metus debiutavote kaip vaikų rašytoja. Gal ir anksčiau turėjote pomėgį pasakoti ir / ar rašyti?

Visada turėjau poreikį kurti. Tai nebūtinai buvo susiję su rašymu ar istorijų pasakojimu. Šios knygos atsirado labiau iš noro padėti vaikams – padėti jiems suprasti, kas yra istorija, kodėl svarbu ją žinoti ir – svarbiausia – sudominti ir įkvėpti juos domėtis aplink esančia aplinka.

Jūsų knyga apie knygnešių karalių Jurgį Bielinį ir visą lietuvių knygnešystės fenomeną, kurį patiria šių dienų herojai vaikai, labai neįprasta, nes įtraukianti skaitytoją, atverianti naujų edukacinių galimybių: atlikti užduotis, skaityti mąstant ir ieškant atsakymų. Kas motyvavo šios knygos idėją? Kaip ją kūrėte?

Pirmiausia norėjau, kad skaitytojas matytų save istorijoje, kad kiekvienas vaikas galėtų susitapatinti su šiuolaikiniais herojais knygoje. Kai pati buvau vaikas, man istorija atrodė labai tolima, kažkas, kas įvyko seniai… Būtent šį jausmą noriu pakeisti, noriu, kad vaikai suprastų, jog tos istorinės asmenybės gyveno taip pat kaip ir mes, kad istorija nėra vien apie karus ir karalius.

Kultūrinės istorinės edukacijos knyga „Gediminas ir Vilniaus įkūrimo legenda" aktualina Vilniaus istoriją. Kodėl pasirinkote šią temą?

Pati esu gimusi ir užaugusi Vilniuje, man jis labai svarbus. Pasirinkusi rašyti apie Gediminą ir Vilnių, norėjau, kad vaikai ne tik susipažintų su jo įkūrimo istorija, bet ir gyvai pasivaikščiotų po miestą ir paieškotų jame istorijos pėdsakų.

Kaip Jus įsivaizduoti kuriančią?

Kurti pradedu žymiai anksčiau negu rašyti. Pirmiausia gimsta idėja, tada laukia ilgi galvojimai, kaip tą idėją apipavidalinti ir tik tada prasideda rašymas. Geriausiai kurti man padeda ilgi pasivaikščiojimai miške arba buvimas klasikinės muzikos koncerte – būtent juose man yra kilę daugiausia idėjų. Nuo pat vaikystės lankiausi begalėje klasikinės muzikos koncertų ir iki dabar man jie padeda susikoncentruoti į savo mintis. Man tai – lyg kūrybinė terapija.

Gal jau turite naują sumanymą?

Minčių galvoje visada pilna, dirbu prie keleto projektų ir tikiuosi greitai juos išvysite knygynuose.

Gal galite nors šiek tiek praskleisti paslaptį: ar tai knygos vaikams? O gal pradėjote kurti suaugusiesiems?

Na, kol kas tai bus skirta vaikams, tačiau galvoje jau gimsta ir istorijos suaugusiems.

Ar sekate slovakų vaikų literatūrą. Gal pastebėjote kokių skirtumų / panašumų su lietuvių vaikų literatūra?

Tikrai negaliu pasakyti, ar lietuvių ir slovakų vaikų literatūra skiriasi. Žinoma, čia yra gausybė knygelių vaikams, manau, visame pasaulyje dabar tai labai populiaru. Kadangi domiuosi istorija, tai vis pasižiūriu būtent į šios krypties knygeles vaikams – jų nėra tiek daug. Manau, Lietuvoje turime daugiau istorinių knygelių, skirtų vaikams ir paaugliams.

Ar juntate slovakų kultūros įtakos Jūsų kūryboje? O gal vertėjaujate?

Ne, iš tikrųjų, nesu tiek įsitraukusi į kultūrinį gyvenimą, kad jis man darytų įtakos. Ne, nevertėjauju, slovakų kalbos dar taip gerai nemoku.

Kaip Bratislavoje Jus veikia kultūrinė aplinka? Kaip apibrėžtumėte savo tapatybę?

Bratislava yra kažkuo panaši į Vilnių – gyventojų skaičiumi ir bendrai dydžiu. Kultūros čia daug, tačiau turiu pastebėti, kad Lietuvoje kultūrinis gyvenimas turi žymiai išraiškingesnį identitetą. Bratislava yra labai puikioje strateginėje vietoje – ją nuo Vienos skiria vos valanda kelio, netoli yra ir Budapeštas bei Praha, čia nuolat pilna turistų. Aš manau, kad lietuviai turi daug labiau stengtis, kad sudomintų pasaulį, ir aš tikiu, kad mums puikiai pasiseks.

Ar yra lietuvių bendruomenė?

Bratislavoje lietuvių bendruomenės nėra, bent jau aš apie ją nežinau.

Kuo Jums įdomi slovakų kultūra, gamta ar žmonės?

Slovakiją labiausiai pamilau dėl jos gamtos ir geografinės padėties. Bratislava yra labai žalias miestas, tik išvažiavus iš centro, gali vaikščioti Karpatų kalnuose, pavažiavus toliau, driekiasi Tatrai. Tuo pačiu metu tai yra puikus miestas trumpoms savaitgalio kelionėms – Viena, Budapeštas ir Praha yra vos už kelių valandų kelio.

Jūs įvairiai kūrybiškai reiškiatės: ne tik rašote knygas, bet ir turite verslumo gyslelę. Su sese Liepa įkūrėte lietuviško šampūno „Brikė" įmonę: kaip gimė tokia idėja? Kaip šiuo metu sekasi „Brikei"?

„Brikė" gimė labai natūraliai. Mes abi su Liepa naudojome kietuosius šampūnus, tačiau niekaip neradome to paprasto, ekologiško, subtilaus šampūno. Taip Liepos galvoje gimė „Brikės" idėja – jeigu negali rasti produkto, kuris tave tenkintų, pagamink jį pati. Taip po truputį pradėjome dalinti šampūnus draugams ir šeimos nariams, kol ištobulinome kietojo šampūno ir balzamo „plytas". Šiuo metu ieškome gamybinių patalpų, tvarkome popierius ir ruošiamės pilnam startui.

Galbūt Jūsų sukurtus šampūnus bus įmanoma įsigyti ne tik Lietuvoje?

Tikrai taip. Jau dabar pabandymui mūsų šampūnus naudoja draugai Slovakijoje ir kitur. Kai pradėsime prekybą, tikrai siųsime juos ir į užsienio šalis.

Kai gyvenate svetur, kokie pirmiausia iškyla Lietuvos vaizdiniai?

Gimtasis Užupis, Baltijos pajūris ir neįtikėtinos lygumos, nuspalvintos geltonųjų rapsų žiedų.

Labai ačiū už pokalbį!

Kalbino **Laimutė Adomavičienė**

Kaune – galimybė pamatyti garsiojo dailininko Marco Chagallo kūrinius

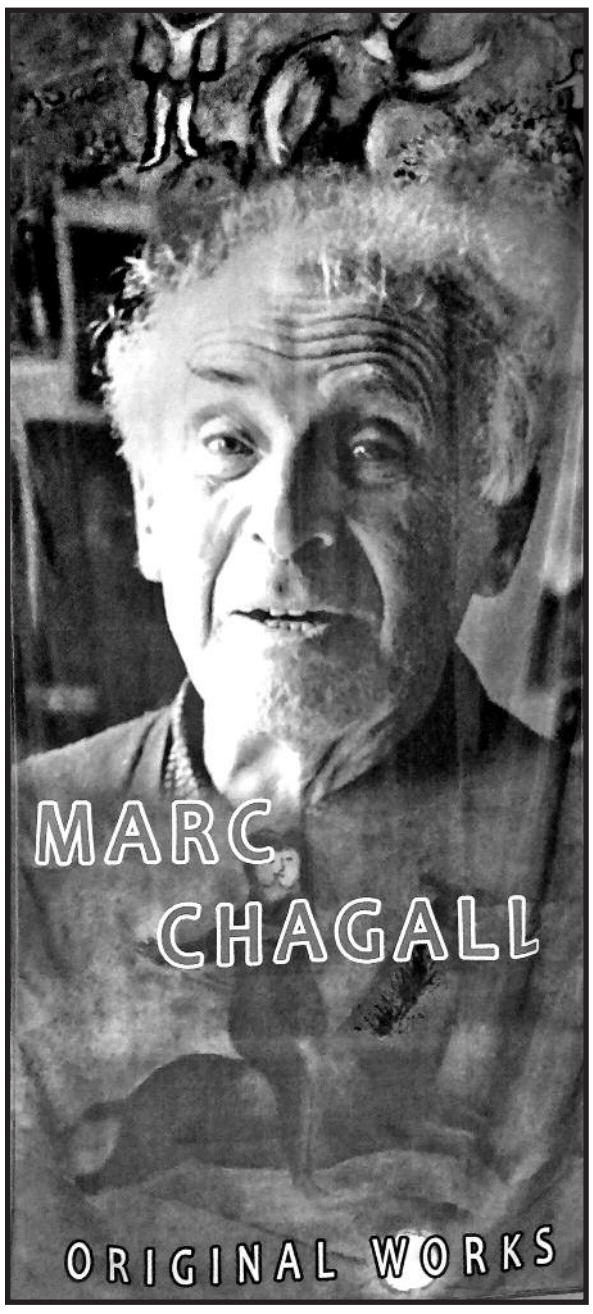

Algis Vaškevičius

Kaune, Lietuvos švietimo istorijos muziejuje neseniai atidaryta garsiojo prancūzų menininko Marco Chagallo kūrinių paroda „Stebuklo laukimas". Ji čia veiks iki ateinančių metų kovo 6-osios, tad su šio menininko kūryba turės galimybę susipažinti daug žmonių.

Naujojoje parodoje eksponuojami 43 originalūs didžiausio mūsų laikų meistro darbai iš privačios Kesauri šeimos kolekcijos, primenantys šokiruojantį ir siurrealistinį XX a. pradžios sapno vaizdą. Parodoje galima pasigrožėti šio dailininko litografijomis, sukurtomis religine ir mitinių pasakų tematika, kuri buvo svarbi dailininko dvasiniame gyvenime ir rado išraišką jo šedevruose.

Ši paroda jau buvo eksponuojama Švedijoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje, o dabar atkeliavo į Lietuvą, Kauną. Ji surengta bendradarbiaujant su Rygoje veikiančia *Art Expo SIA* organizacija.

Šis gana išsamus menininko biografijos ir kūrybos pristatymas yra suskirstytas į tris dailininko kūrybos laikotarpius atitinkančias parodos temas – tai M. Chagallo darbų retrospektyvą, serija „Dafnis ir Chloja" bei serija „Keturios pasakos iš Arabiškų naktų".

Pirmojoje dalyje pristatoma jo darbų retrospektyva ir supažindinama su viena didžiausių M. Chagallo kūrybinių aistrų – graviravimu (litografija). Išskirtinis darbų ciklas atspindi didžiojo meistro itin mėgtas temas, kurių motyvus jis piešė visą gyvenimą.

Antrasis parodos skyrius yra skirtas pasakai „Dafnis ir Chloja". Originalių litografijų rinkinys „Dafnis ir Chloja" laikomas vienu svarbiausių M. Chagallo meninio palikimo grafikos kūrinių. Menininkas šias išskirtines, spalvingas iliustracijas sukūrė šeštajame dešimtmetyje, netrukus po antrosios santuokos. Jo tada sukurtas iliustracijas pastoralinei pasakai, kurios veiksmas vyksta Lesbo saloje, įkvėpė įspūdžiai Graikijoje.

Paskutinė dalis pavadinta „Keturios pasakos iš Arabiškų naktų". Po žmonos Bellos mirties, bandydamas tęsti savo darbą, M. Chagallas pradėjo kurti pirmąsias spalvotas litografijas „Keturios pasakos iš Arabiškų naktų". Iš arabiškų pasakų rinkinio „1000 ir viena naktis" menininkas pasirinko tik keturias, kuriose nagrinėjamos prarastos meilės, susitikimo ir mirties temos – tai „Ebony arklys", „Julnar Jūros gimdytoja ir jos sūnus Persijos karalius Badras Basimas", „Žvejys Abdula ir undinė Abdula" bei „Kamaras al-Zamanas ir juvelyro žmona".

Šie darbai laikomi geriausiais spalvotos litografijos pavyzdžiais, sukurtais Jungtinėse Amerikos Valstijose iki 1950 metų. Už jį 1948 m. menininkas buvo apdovanotas Venecijos bienalės grafikos premija.

M. Chagallas gimė 1887 m. liepos 7 d. Vitebske, Baltarusijoje. Gimęs jis turėjo Moišos Segalo vardą, kuris vėliau buvo rusifikuotas į Markas Zacharovičius Šagalovas, o dar vėliau pavardė buvo sutrumpinta.

1900–1905 metais jis mokėsi Vitebsko keturmetėje mokykloje, vėliau išsikėlė į Peterburgą, porą metų mokėsi Dailininkų rėmimo sąjungos Piešimo mokykloje. 1911-aisiais gavęs stipendiją jis išvažiavo į Paryžių, o 1914 m. surengė pirmą parodą Berlyne. Tais pačiais metais nusprendė grįžti į Vitebską, netrukus išvažiavo į Peterburgą, kur pradėjo dirbti kariniame – pramoniniame komitete.

1922 m. kartu su šeima jis išvažiavo pirmiausia į Lietuvą (tais metais Kaune jis surengė savo darbų parodą), o vėliau į Vokietiją. 1923-aisiais persikėlė į Paryžių, vėliau gavo Prancūzijos pilietybę. Dėl nacių okupacijos 1941 metais M. Chagallas persikėlė į JAV. Po Antrojo pasaulinio karo, 1947 m., dailininkas grįžo į Prancūziją. Ten ir mirė 1985 metais.

Tai jau ne pirmas kartas, kai garsiojo menininko darbus gali pamatyti Lietuvos meno mylėtojai – prieš kelerius metus jie buvo eksponuojami Kauno rajone, Raudondvario dvare. Tai buvo pirmas kartas, kai jo kūryba sugrįžo į Kauną po daugiau kaip devyniasdešimties metų. Tada Kauno rajono muziejuje buvo galima pamatyti ir Lietuvoje iki šiol nerodytą 12 litografijų ciklą „Jeruzalės langai", o bibline tema sukurtose litografijose vyravo keturios spalvos: raudona, mėlyna, geltona ir žalia.

Įdomu tai, kad Vitebske, žydų šeimoje gimęs M. Chagallas 1922-aisiais su šeima traukėsi iš Rusijos į Prancūziją ir išvežti darbus dailininkui padėjo tuometis Lietuvos pasiuntinys Rusijoje Jurgis Baltrušaitis. Būtent tada M. Chagallas kuriam laikui apsistojo Lietuvoje ir Kaune surengė didžiulę parodą.

M. Chagallas yra ištapęs ir Paryžiaus operos lubas, o tą menininko kūrybinį procesą savo nuotraukose įamžino garsus Marijampolėje gimęs, o vėliau Prancūzijoje išgarsėjęs fotografas Izis Bidermanas.

Marco Shagallo parodos „Stebuklo laukimas" fragmentai. A. Vaškevičiaus nuotraukos

Paviljono knygų savaitgalis

Ieva Marija Mendeikaitė

Šeštasis „Paviljono“ knygų savaitgalis, dar kitaip žinomas kaip literatūros gurmanų fiesta, šiais metais kvietė net į 25 išskirtinius renginius: naujų knygų pristatymus, literatūrines diskusijas ir susitikimus su autoriais. Pagrindinė šių metų festivalio tema – knygynai.

Savaitgalio metu mažosios Lietuvos leidyklos pristatė aktualią (ne)grožinę literatūrą, originalią Lietuvos autorių poeziją bei ryškią užsienio rašytojų kūrybą. Vis dėlto ne ką mažiau svarbi buvo šio šeštąjį kartą vykusio literatūros festivalio ašis – gausi meninių renginių programa. Apsilankę šio knygų savaitgalio „festivalyje", jo lankytojai galėjo išvysti ir Alinos Orlovos koncertą, poetinius performansus ir netgi sudalyvauti „Septynių vienatvių" diskotekoje, kuri buvo dedikuota a.a. poetui Kęstučiui Navakui bei jo įkurtam knygynui Kaune.

„Paviljono" knygų savaitgalio metu lankytojai galėjo išvysti ir muzikos kūrėjo Dominyko Niauros bei poeto Ramūno Liutkevičiaus atliktą performansą, paremtą nauja R. Liutkevičiaus knyga „Šokis įsuka šviesą" (leidykla „Bazilisko ambasada"). Ši leidykla taip pat pristatė renginį „Kaip užauga čiabukai?". Jame ilgametis leidėjas, poetas Tomas S. Butkus („Vario burnos") ir poetai, vertėjai Greta Ambrazaitė ir Dominykas Norkūnas („Bazilisko ambasada") kalbėjosi apie alternatyviąją ir tradicinę leidybą bei nedidelės apimties prozos ar poezijos knygutes – čiabukus (angl. chapbook). Diskusiją moderavo literatūros vadybininkė, Lietuvos leidėjų asociacijos direktorė Rūta Elijošaitytė-Kaikarė.

Taip pat buvo galima išgirsti garsaus Lietuvos vertėjo Mariaus Buroko verstos Johno A. Bakerio knygos „Sakalas keleivis" pristatymą, kurį moderavo leidykla „Hubris", o pristatė pats M. Burokas bei menininkė Aurelija Maknytė. Tai 1967-aisiais pasirodžiusi knyga, kuri tuojau pat sulaukė didelio ekscentriškos literatūros mėgėjų susidomėjimo. Tai tamsi, bet poetiška istorija apie nenugalimą tyrėjo obsesiją, meditatyvų pasišventimą tyrinėjamam objektui ir ribos tarp žmogaus ir gyvūno peržengimą. Šiame tekste nėra daug saldžių, romantizuotų gamtos aprašymų – čia alsuoja vien žiaurus plėšriųjų paukščių pasaulis, į kurį bando įsilieti stebintysis.

Leidyklos „Odilė" ir „Kitos knygos" kartu su Lenkijos institutu Vilniuje „Paviljono" knygų savaitgalio metu taip pat surengė pokalbį apie Stanisławą Lemą, kuris, savo ruožtu, yra pats verčiamiausias lenkų rašytojas, geriausiai žinomas kaip romano „Soliaris" autorius. Šį kūrinį vėliau ekranizavo rusų režisierius Andrejus Tarkovskis, o pagrindinį vaidmenį atliko lietuvių aktorius Donatas Banionis. Pasaulyje S. Lemas garsėja ne tik kaip intelektualios mokslinės fantastikos kūrėjas, bet ir filosofinių esė apie žmonių ir mašinų santykį, dirbtinį intelektą, kibernetiką, spekuliatyviąją futurologiją, genetinę inžineriją, žaidimų teoriją, sociologiją ir evoliuciją autorius. Renginio metu buvo diskutuojama apie tai, kokio S. Lemo Lietuvoje dar nesame atradę. Kokia jo kūrybos reikšmė pasaulio literatūros ir kino kontekste? Kodėl jo įžvalgos vis dar aktualios? Diskusijos metu mintimis dalinosi rašytojai Justinas Žilinskas, Marijus Gailius ir Narius Kairys.

Viena iš festivalio organizatorių Justina Zubaitė-Bundzė teigė, kad kol kas dar neįmanoma tiksliai nusakyti, kiek žmonių apsilankė „Paviljono" knygų savaitgalyje, tačiau ji sakė: „Drįsčiau teigti, jog lankytojų skaičius galėjo svyruoti apie 1200–1500. Tai labai džiugi žinia šiuo nenuspėjamu laikotarpiu!". Pasak Justinos, „savijauta dar truputį sapniška. Festivalis prasliuogė nepastebimai greitai, įspūdžiais dalijasi ir lankytojai, ir leidėjai, ir renginių dalyviai. Su komanda jau šiek tiek aptarėme ir džiaugsmus, ir vargus, tačiau, be abejonės, dabar komandai labiausiai palinkėčiau poilsio ir entuziazmo besirengiant kitų metų festivaliui. Po metų „be mugės" pertraukos ir leidėjai juokavo, jog prarado įgūdžius, reikėjo prisiminti anksčiau įprastu buvusį pasirengimą prekybai ir gyvam pašnekesiui su pirkėjais. Pynėsi tokie šiandienai būdingi jausmai „viskas kaip anksčiau" ir „kaip saugiai būti spiečiuje žmonių". Galvoje vis švysteli prisiminimai iš įsimintinų knygų pristatymų, performansų ir skaitymų, tad festivalio tikslą – suburti leidėjus ir lankytojus žiemos pokalbiams apie knygas – manome, tikrai pasiekėme", – tęsė pašnekovė.

Knygų savaitgalyje taip pat buvo galima išvysti daugelio lauktą knygą „Weekendų miestai ir priemiesčiai", kurią parašė istorikė Viltė Migonytė-Petrulienė. Tai debiutinė autorės knyga, pasakojanti apie tarpukario Lietuvoje atsiradusius kurortus, kuriuos buvo galima laikyti vienus iš modernėjančios valstybės bruožų. Weekendų atsiradimo metu į darbininkus buvo pradėta žvelgti kaip į žmones, vertus poilsio, pradėta mąstyti apie „sveiko būsto" architektūrą, atsirado visuomenės noras keistis. Suteikti poilsį darbuotojams tapo tarsi valstybės pareiga. Autorė atskleidė, kad daugelį to meto weekendų miestų ir priemiesčių aspektų galima išvysti ir šiandien, jau šiuolaikiniais laikomuose kurortuose. Tai – kurorto mokestis, simbiozė tarp vietos gyventojų, atvykstančių pailsėti. Taip pat autorė teigė, kad „sezono metu išsikraustantys vietiniai buvo retas reiškinys. Vasaromis jie apsigyvendavo pas artimuosius, kartais rūsiuose, vėliau prašė savivaldybės leidimo statyti priestatus. Siekdami suteikti kokybišką poilsį vietiniai gyventojai taip pat pardavinėjo vėžių uodegėles, kiaušinius, uogas, net namines pešiotas vištas. Taip buvo daroma tam, kad turistai galėtų jaustis kaip namie", – pasakojo V. Migonytė-Petrulienė.

„Paviljono" knygų savaitgalio akimirkos

„Nepaisant to, kad gimiau ir didžiąja dalį laiko gyvenau Kaune, mano širdis yra Druskininkuose. Ten gyveno mano mamos šeima ir daug praleidusi ten laiko mačiau, kaip keičiasi Druskininkų architektūra. Kai kurie pastatai tapo apleisti, įgavo naują kūną. Tiesa, ne su visais naujojo gyvenimo elementais sutikau, kai kurios transformacijos buvo ir skaudžios", – tęsė autorė. Vis dėlto ją nustebinusių įdomybių tiriant tarpukario kurortus netrūko. Pasak istorikės, tarpukario poilsiavimo kultūra labai išlaisvėjo. 1923 m. išėjo įsakymas, kuriuo moterims ir vyrams buvo draudžiama maudytis vienoje „maudyklėje": „Jeigu taip jau atsitinka, kad kuris vienas yra užtinkamas su priešinga lytimi, tai vienas iš jų turi susimokėti 150 litų arba gauti mėnesio areštą", – pasakojo autorė ir pridūrė, kad ilgainiui tokio įstatymo visgi buvo atsisakyta. Čia autorė pasidalija dar vienu įdomiu faktu: „Klaipėdos krašto tyrėjams gal tai ne naujiena, bet man tai buvo naujiena, kad tarpukario laikotarpiu Kuršių nerija buvo labai svetima lietuviams. Pavyzdžiui, Juodkrantę 1927 m. aplankė per 10 tūkst. užsieniečių ir tik 4 tūkst. lietuvių, 1935 m. 17 tūkst. svetimašalių ir tik 6 tūkst. vietinių", – teigė autorė.

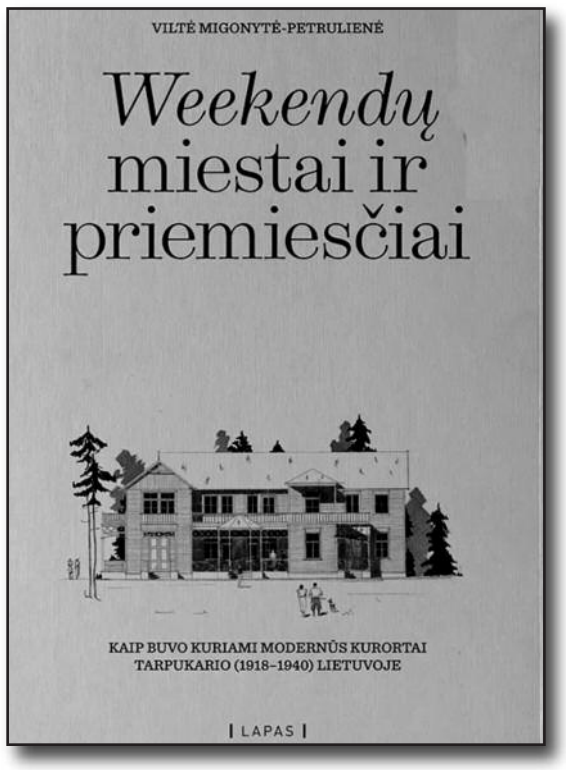

Tokiam socialiniam reiškiniui atsirasti nereikėjo daug priežasčių, paprasčiausiai, anot autorės, taip buvo todėl, kad kurortai iš esmės buvo dar labai naujas reiškinys, o valstybei dar reikėjo spręsti su socialine gerove susijusius klausimus, kurie natūraliai iškilo po Pirmojo pasaulinio karo. Tuo metu, kai pagrindiniai šalies miestai buvo nemenkai apgriauti, o žmonės nukentėję nuo karo, į kurortus buvo žvelgiama per romantinę prizmę, tai buvo tarsi bandymas spręsti socialinės gerovės, kurios idėją lietuviams tarsi dar reikėjo sugebėti morališkai prisijaukinti, klausimą.

Tačiau anot autorės, „žmonėms labai reikėjo pozityvių nuotaikų. Todėl 1921 m. dar buvo svarstoma, kaip atkurti Palangą. Buvo svarstoma, kad galbūt tai galėtų būti nacionalizuotas kurortas, o gal kažkas, kas būtų išparduota patiems turtingiausiesiems?" Vis dėlto, galiausiai buvo nuspręsta vystyti Palangos projekto visiems idėją, pagal Tiškevičių Palangos, kaip europietiško maštabo, viziją. Kurortus to meto žmonės vertino labai skirtingai, bet pirmiausia modernaus kurorto užduotis buvo sukurti laisvo ir utopinio gyvenimo viziją. Juk pirmiausia kurortą mes jaučiame akimis, todėl jis turi būti ir estetiškas, ir patogus. Paklausus, kodėl autorė pasirinko savo knygoje naudoti anglišką žodį *weekendai*, autorė atsakė, kad tai „atskleidžia, kaip stipriai to meto Lietuvos kurortuose buvo naudojama vakarietiško gyvenimo atributika" – buvo reklamuojami cigarai, angliškas ir amerikietiškas šokoladas, madingi maudymosi kostiumėliai, skelbiami populiariausi to meto *Weekendai*, rašomi ne *interviu*, o *interview* ir pan.

Tikėkimės, kad tokių *weekendų* Lietuvos literatūriniam pasauliui niekada nepristigs, o mūsų *weekendai* pasipuoš gausa naujų knygų ar prisipildys įdomiais literatūrinių diskusijų transliacijų garsais. Kad ir kaip ten bebūtų – tegyvuoja knygos, tegyvuoja literatūra ir tegyvuoja savaitgaliai, kai galime adekvačiai literatūrą įvertinti!

Garsios giminės gijos, įsipynusios į Istorijos audinį

Atkelta iš 4 psl.

Autorius paliudija ir tragiškąją lemtį, regis, persekiojusi Mannų gaminę. ,,Senelio sesuo Carla Mann – šiek tiek bejėgiškai vartau rankoje nuotrauką, kurioje matau neregėtą gražuolę, – nusižudė" (p. 153); tų savižudybių, žinome, būta ir daugiau.

O štai šiek tiek duomenų apie tėvą, Ludvíką Aškenazį. Gimęs Stanislave, netoli dabartinio Lvovo, tuomet – Lembergo, ,,savo tėvų, o gal ir protėvių gimtinėje – Ukrainoje. Tačiau tuo metu, kai jis gimė, ten buvo Lenkija, prieš tai – Austrija-Vengrija, o dar kurį laiką – ir Rumunija" (p. 41). Deja, vaikystėje Jindřichas nesužinojo ,,ir to, kad senelis ir močiutė, tėvo tėvai, buvo nužudyti. <…> Aplink mane nebuvo norinčių, kad tuo domėčiausi" (p. 20).

Čekoslovakiją tragiškas likimas ištiko dar Antrajam pasauliniam karui neprasidėjus. Autorius mini Sudetų kraštą, kurio peripetijos, kaip supranta me, vertintinos nevienareikšmiškai: Sudetų vokiečiai, nors mažuma, bet reikšminga, linko prie Vokietijos… Ir Vokietija nesulaukė pasipriešinimo vadinamojoje Miuncheno konferencijoje 1938 m. rugsėjį, po kurios ultimatumo ,,radosi vadinamoji Antroji respublika. Mažytė ir kukli, paslaugiai sulinkusi per nugarą" (p. 219). Neilgai truko, kai Vokietija ,,priglobė" visą Čekoslovakiją: ,,1939-ųjų kovo 15-ąją į miestą [Prahą] (ir į visą šalį) įžengė vokiečių vermachtas. Buvo įkurtas Čekijos ir Moravijos protektoratas" (p. 231). O jau kitądien Marija Mann su dukra suimtos gestapo – laimei, netrukus paleistos (regis, ne jų pačių, o rašytojo Heinricho Manno, buvusio sutuoktinio, nuodėmės tuokart užkliuvo). Bet neilgam atsitraukė nacistinė neganda: negalėjusieji įrodyti arijų kilmės privalėjo registruotis žydų bendruomenėje. Kai kurie pagal kilmę priskirti ,,mišrūnams" – tokia tapo autoriaus mama, kuri karo metais patyrė ,,lengvesnę" dalią: jai leista šveisti SS karininko butą.

Bet Marijai Mann 1942-ųjų spalio 14-ą teko prisistatyti ,,į surinkimo vietą"; toliau laukė ,,transportas" į Terezyno getą (tolygų koncentracijos stovyklai). Ji išgyveno, bet Klausas Mannas pateikė tokį tuometį savo tetos Mimi, autoriaus močiutės portretą: ,,pusiau paralyžiuota, sulinkusi, pažeminta, tarsi supančiota, retais žilais plaukais, drebančiais kreivais pirštais ir į kančios vypsnį sustingusiu blyškiu veidu" (p. 275)… Pokariu juodvi – Mimi ir Leonie – gavo butuką Podolėje (autorius netikslina – negi tai Ukrainos Podolė?); ten apgyvendintas ir Ludvíkas Aškenazis, nugalėtojos čekoslovakų armijos karininkas… Istoriniai paradoksai persipina su asmeniniais: Čekoslovakijos vyriausybė emigracijoje – Londone – buvo sutelkusi antifašistinę kariuomenę, į kurią jungėsi ne tik čekoslovakai. 1945 m. kartu su Raudonąja Armija Prahon atvykęs čekoslovakų karininkas Aškenazis pateko ,,į miestą ir šalį, kurių visai nepažinojo" (p. 34).

Taigi galime numatyti, kaip laiptinėje užsimezgusi Leonie ir Ludvíko pažintis toliau rutuliojosi iki šeimyninio gyvenimo Prahoje, paskui ir tremties Vokietijoje.

Jindřichas regėjo ir ,,Prahos pavasarį" – bundančią tautą kartu su ,,savų" komunistų liberalėjimu; regėjo gatvėse ,,pagalbon" atriedėjusius rusų tankus, patyrė visuomenės nuotaikas. ,,Geriau už mane išauklėti jauni vyrai aikštėje priešais muziejų kelis tankus padegė", o įpykusių prahiškių būreliai, prisibrovę prie tankų, ,,aiškino išsigandusiems, kartais ir abejingiems plikai skustiems jaunuoliams žalsvomis lauko uniformomis su automatais ant krūtinių, kad nešdintųsi namo" (p. 321–322). Šalies vadovai – pradedant komunistų partijos generaliniu sekretoriumi Alexandru Dubčeku – buvo ,,pagrobti", susodinti į lėktuvus, paskui juos ,,išvežiojo po Rusijos platybes, po KGB priklausančias irštvas" (p. 332). Tada vėl surinko ir: ,,Pavadinę juos broliška delegacija, atgabeno į Kremlių valstybinių derybų" (p. 333). Sakoma, kad Dubčekas Kremliuje nualpęs, nenorėjęs pasirašyti kapituliacijos, bet – gavęs kažkokią ,,stiprinančią" injekciją padėjo ir savo parašą…

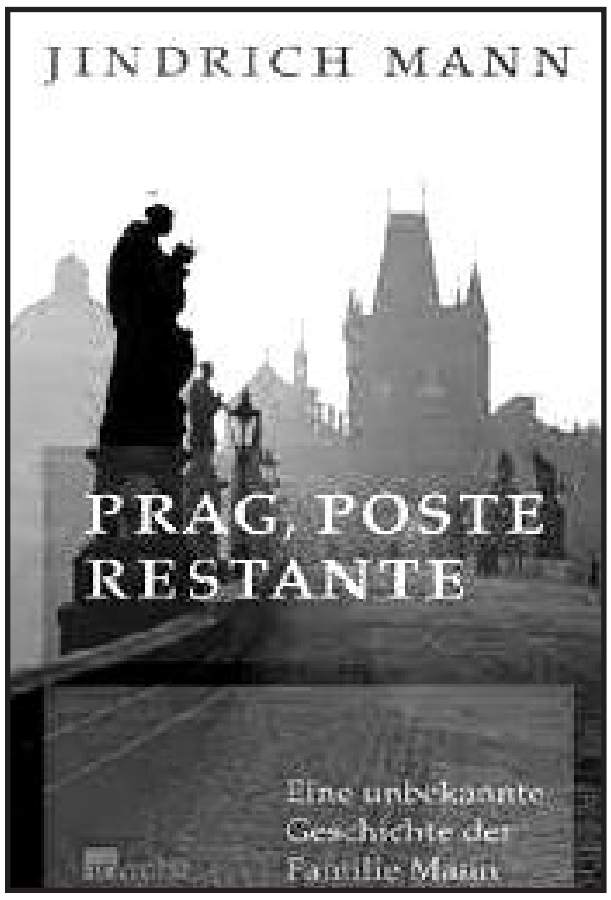

J. Manno romanas vokiečių kalba

Delegacija grįžo su ,,protokolu", tą kapituliaciją paliudijančiu. Dubčekas per radiją pasakė kalbą. ,,Buvo 1968-ųjų rugpjūčio 30-oji. Likęs gyvas valstybės vyras, kalbėdamas tautai per mikrofoną, retkarčiais sukūkčiodavo" (p. 334).

Plyšelį norintiems sprukti iš ,,naujosios" Čekoslovakijos pravėrė Austrija – ne aukščiausia jos valdžia, žemesnė, vis dėlto oficiali: tuometis užsienio reikalų ministras Kurtas Waldheimas (vėliau tapęs Austrijos federaliniu prezidentu) buvo uždraudęs išduoti čekoslovakams vizas, tačiau ,,Austrijos ambasadorius Prahoje dr. Kirschlägeris – savo ruožtu tapęs federaliniu prezidentu po Waldheimo – atėjusio įsakymo nepaisė" (p. 342). Tad ir Leonie Mann su dviem sūnumis, apsirūpinę Austrijos vizomis, išvyko; pernakvoję Vienoje, patraukė į Miuncheną – ten susitiko su tėvu, atvykusiu kitu keliu. ,,Motinai tai buvo sugrįžimas į gimtąjį miestą po trisdešimt penkerių metų" (p. 343).

Pasak autoriaus, tuomet daugiau kaip du šimtai penkiasdešimt tūkstančių žmonių emigravo iš Čekoslovakijos. Įvairių šalių Čekoslovakijos konsulatuose jiems vis tekdavo prasitęsti ,,kelionės įklijas", dar turinčias prierašą: ,,Galioja visoms Europos šalims". Čekoslovakijos ,,įvykiai" buvo sujaudinę Europą, jos pabėgėliai sulaukdavo ir oficialios, ir neoficialios globos. Štai Jindřichui suteikta galimybė nemokamai lankyti vokiečių kalbos kursus. Autorius pateikia ir tokį paradoksalų nutikimą: vieną tamsią naktį tėvą užpuolė plėšikas, atėmė piniginę, bet nustebęs, kad joje tik kelios markės, paklausė, iš kur jis. ,,Tėvui atsakius, kad iš Čekoslovakijos, plėšikas grąžino pinigus, atsiprašė už sutrikdymą ir pasišalino" (p. 349).

Iš Miuncheno tėvai persikėlė į Bolcaną, o Jindřichas netrukus tapo Kino akademijos Vakarų Berlyne studentu. 7-ajame dešimtmetyje kilę Vakarų jaunimo maištai prieš ,,vartotojišką visuomenę" ir pan., iš komunistinio skurdo ištrūkusiojo, regis, nepatraukė.

Kaip ir dera rašytojui, Jindřichas Mannas pasitelkia ne tik faktus, bet ir vaizduotę – kartais jos vaizdiniai turi kokį apčiuopiamą atspirties tašką, kartais, regis, ,,išburiami" grynai iš kūrybinių gelmių (taip autorius ,,keliauja" 1912-aisiais per traukinio kupė, ieškodamas – ir ,,sutikdamas" – savo senelį, tėvo tėvą, dar jauną vyrą).

Vaizdingų metaforų, palyginimų, liudijančių turtingos fantazijos romanisto plunksną, apstu. ,,Balkšvi garvežio dūmai akimirką tvyrojo ore, paskui pamažu ėmė leistis į upę, lyg kokio kauštelėjusio viengungio šalikas" (p. 11). Arba: ,,Mūsų žodžiai ir sapnai skimbčiojo šaltyje, tarsi būtų iš ledo. Lūžinėjo tarytum trapūs varvekliai. Palikę juos gulėti, tylomis nužingsniavome bulvaru" (p. 27).

Pavadinimą knygai ,,pasiūlęs" Miuncheno viešbučio administratorius: kai dar nebuvo vilties pabėgėliams grįžti į Čekoslovakiją (,,Valstybės siena – ne karvelidė", buvo pareiškęs naujasis komunistinis prezidentas Husákas) šis žmogus įkalbinėjo svečią parašyti sau, grįžusiam, pasveikinimo laišką, adresuoti: Jindřichui Mannui, Praha, iki pareikalavimo… Autorius laiško neparašęs, bet sulaukė galimybės Prahon grįžti – dar ,,Aksominės revoliucijos" išvakarėse, 1988 m. balandį. Apsilankius dėl vizos Čekoslovakijos karo atstovybėje Vakarų Berlyne buvo privalomas atgailos ritualas: ,,Paprašiau atleidimo (fui, iki šiol ima siutas tai rašant) ir susimokėjau. Nuo lojalumo pasižadėjimų išsisukau" (p. 373). Dabar ir Berlynas, ir Praha yra jo miestai.

Kaip sužinome iš pabaigos žodžio, knyga pirmiausia parašyta vokiečių kalba – ,,Prag, poste restante". Paskui paties autoriaus, kai ką koreguojant, perteikta ir gimtąja čekų kalba.

Algis Norvilas

Atkelta iš 3 psl.

Daug metų veikiate lietuviškose organizacijose, visų pirma tarp ateitininkų. Kaip tapote reikšmingos „Ateities" leidyklos vadovu? Kokius svarbius leidinius pavyko išleisti Jums vadovaujant leidyklai?

Tapti „Ateities" leidyklos vedėju mane pakalbino Adolfas Damušis, o vėliau oficialiu raštu toms pareigoms paskyrė tuometinis Ateitininkų federacijos vadas Juozas Laučka. Iš karto man teko pradėti rūpintis „Ateities" leidyklos numatyta knygų serija „Mūsų idėjos dabarties šviesoje". Tos serijos pirmasis leidinys jau laukė eilės: tai Antano Maceinos „Asmuo ir istorija". Taip ir prasidėjo, kai dabar atgal pažvelgiu, vienas netikėčiausių „Ateities" leidyklos darbymečio momentų – susirašinėjimas su iškiliuoju filosofu ir nuostabiu lietuviško žodžio meistru A. Maceina. Laiškais pasikeitėme keletą kartų, nes dar prieš akis laukė jo kitas serijos leidinys „Dievas ir laisvė". Dabar nesu visai tikras – susirašinėjimą esu atidavęs A. Maceinos archyvui – bet gal pradėjome tartis apie numatyto veikalo „Lietuvių kalbos filosofija" išleidimą. Deja, dėl autoriaus mirties jo neteko sulaukti. Liko tik jo nuotrupos, kurias paskui kartu su „Aidų" leidykla išleidau kaip knygutę „Daiktas ir žodis". Teko susirašinėti ir su Juozu Girniumi dėl kun. Prano Kuraičio filosofinių raštų knygos, kuriai jis parašė biografinę apybraižą. J. Girniaus laiškai dar ir dabar man įdomūs paskaityti, nes jis nevengdavo aštriau pasisakyti.

Daug pasitenkinimo man suteikė antroji minėtosios serijos knyga – kun. A. Paškaus „Asmuo ir laisvė". Norėčiau tikėti, kad šis pirmosios jo rašytos knygos išleidimas paskatino jį toliau rašyti ir tokiu būdu suteikė pradžią jo vaisingai knygų rašymo karjerai. Dar ir dabar kun. A. Paškaus veikalai yra pats geriausias įvadas lietuvių kalba į postmodernųjį pasaulį. Jis nepaprastai įžvalgiai atskleidžia dabarties taip vadinamą terapeutinę dvasią, jos ištakas ir psichologinę žmogaus sampratą. Dar viena pradininkė – tai atskirai išleista J. Pikūno knyga „Nuo asmens iki asmenybės". Ji tuo metu gal buvo viena pirmųjų knygų lietuvių kalba, pristatančių raidos psichologiją. Džiaugiuosi taip pat galėjęs išleisti Nijolės Sadūnaitės knygas „KGB akiratyje" ir „Gerojo Dievo globoje", tuo metu susilaukusias nepaprastai daug dėmesio.

Knyga, kuri man suteikė daugiausia rūpesčio, tai buvo mielo Antano Masionio „Ateitininkų dvasia nepalūžo". Kas ją skaitė, tai žino, kad šią knygą skaitai kaip kokį romaną, gal net įdomiau negu romaną, nes ji pasakoja apie patį gyvenimą. Savo prisiminimus apie moksleivių ateitininkų persekiojimą Antano Smetonos režimo metu, A. Masionis pirmiausia buvo paskelbęs spaudoje. Kai žinutė pasklido, kad šiuos prisiminimus „Ateities" leidykla ruošiasi atskirai išleisti, pradėjau susilaukti visokiausių keistų priekaištų: kad taip negalima, bus dergiamas Lietuvos vardas, ardoma vienybė, kenkiama Lietuvos bylai ir t. t. Aišku, aš į tuos nuogąstavimus nekreipiau daug dėmesio, bet vis tiek jutau reikalą parašyti išsamesnį knygos įvadą. Kaip ir buvo galima numatyti, tos knygos pasirodymas jokio neigiamo poveikio Lietuvos reikalams neturėjo, gal priešingai. Ir kiek spaudoje skaitau, Lietuvoje buvusiam autokratui A. Smetonai jau statomi paminklai.

Tęsinys kitame numeryje